

Nüzûl Sırasına Göre Âyet Âyet Kur'an'ın Yorumu (Neden Âyet Âyet Kur'an'ın Yorumu?)

Rıza SAVAŞ

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Ömer DURLU

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müslümanlar olarak hepimiz Kur'an'ı doğru anlamaya çalışıyoruz. Bunun için yapılan Türkçe meallere bakınca eksikliklerin olduğunu fark ediyoruz.

Bugüne kadar Kur'an'ın rivâyet, dirâyet ve iş'ârî türden yapılan tefsirleri kültür mirasımızın önemli ürünleri olarak elimizin altında bulunmaktadır. Bunlar kuşkusuz Kur'an'ı anlama ve yorumlama hususunda elbette önemli yapıtlardır. Araştırmalarımız esnasında bu eserleri incelerken Kur'an'ın verdiği veya vermek istediği mesajın, o günkü şartlarda insan hayatında çok kısa bir dönem sayılacak 23 yılda bir toplumu nasıl inşa ettiği konusu, hep bir soru işareti olarak biz araştırmacıların kafasını meşgul etmiştir. Bu husus, aynı şekilde batılıların da dikkatini çekmiş ve Kur'an'ın kronolojik sırasını kurma çalışmalarını yapmışlardır.

Tarihçesi

Aslında Hz. Peygamber'in vefatından hemen sonra Hz. Ali'nin Kur'an'ı iniş sırasına göre düzenlemek üzere bir çalışma yaptığı rivâyet edilmektedir. Hatta Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'e biat etme konusunda geç kalmasının nedeni olarak da bu çalışma gösterilmektedir. Ama ne yazık ki bu çalışma bugün elde mevcut değildir. Daha sonra Kur'an'ın Hz. Ebû Bekir zamanında

cem edilmesi, bilindiği gibi bugünkü tertip üzere olmuştur. Ama insanların kafasına “Acaba hangi sûre ne zaman inmiştir?” sorusu takılıp kalmıştır. Iraklı bir araştırmacı Kur'an'ın nüzül sırası ile ilgili bilgi almak gayesi ile Hz. Aişe'ye başvurur. Hz. Aişe, ona bu konuda bilgi verir ve mushafını çıkararak ona âyetler imlâ ettirir¹. Bu ve buna benzer rivâyetlere bakarak Hz. Aişe'nin, Medîne dışındaki diğer müslümanların eğitim ve öğretimine de önemli katkıları olduğu söylenebilir.

Bununla ilgili olarak gerek esbâb-ı nüzül bilgisi ve gerekse bunun tefsirlere yansımaları, konuyu daima canlı tutmuştur. Kronolojik sıraya özellikle ilgi duyan âlimlerden birisinin Beyhakî (v. 458/1066) olduğunu belirtmeliyiz. O, konuyla ilgili olarak *Delâilu'n-Nübüvve* isimli eserinde oldukça bilgi sunmaktadır. Tefsir usulü kitaplarına bakıldığında da bu konu ile ilgili bilgiler bulmak mümkündür. Örnek olması bakımından Süyûtî'nin *el-İtkân*'ını burada belirtmek istiyoruz². Süyûtî, *el-İtkân*'ında İbn Düreyd'den naklederek İbn Abbâs'ın: “*Sûre başları Mekke'de indiğinde “Mekke'de indi” diye yazılırdı. Sonra da bu sûrelerle ilgili âyetleri, Allah dilediği zaman indirirdi. Kur'an'da ilk inen sûre Alak sûresidir.*” dediğini kaydetmekte ve sonra Mekke'de inen sûreleri sırasına göre vermektedir³. Sonuç olarak:

1. Hz. Ali'nin böyle bir çalışma yaptığına dair bir rivâyet vardır ama bunun nasıl olduğu ve ne şekilde yapıldığı belli değildir.
2. İbn Abbâs'ın bu konuyla ilgili Mücâhid ve İkrime gibi bazı tabiin âlimlerine çalışmalar yaptırdığına dair bilgiler olup bunlar derli toplu bir yekûn oluşturmamaktadır.
3. Bazı tefsirlerde nüzul sebeplerinden hareket edilerek böyle bir yöntemle çalışma yapılabilirliğine işaret edilmektedir.
4. Başta Süyûtî'nin *el-İtkân*'ı olmak üzere bazı usülle ilgili çalışmalarda konu dile getirilmektedir.

Daha sonraları özellikle çağdaş İslâm dünyasında bu çalışmalara bir ölçüde cevap ama daha ziyade tepki anlamında çalışmalar da başlamıştır. Bunlar:

1. Mirzâ Ebü'l-Fazl: 1956 yılında ölmüştür.
2. Sait Hasan Yakup: 1940 yılında ölmüştür.
3. Muhammed Ecmel Han: Mevlânâ Ebü'l-Kâsım Âzâd'ın sekreteridir.

¹ Buhârî, *Sahîh*, 6/101 (Fezâilü'l-Kur'an, 6).

² bk. Süyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, 1/10-11.

³ bk. Süyûtî, *el-İtkân*, 1/10-11.

Tertîbü Nüzûli'l-Kur'âni'l-Mecîd isimli eseri vardır.

4. Hâşim Emir Ali (1987)

Şimdi burada son dönem uygulamalı çalışmaların müelliflerini ve eserlerinin adlarını vermek istiyoruz: Bunlar:

1. İzzet Derveze: *et-Tefsîru'l-Hadis*
2. Abdülkâdir Molla Huveyş Ali Gâzî el-Furâtî ed-Deyrezûrî: *Tefsîru'l-Beyâni'l-Meânî*, Dimeşk 1964
3. Muhammed Âbid el-Câbirî: *el-Medhal ile'l-Kur'ân ve Fehmü'l-Kur'âni'l-Hakîm: et-Tefsîru'l-Vâdih Hasebe Tertîbi'n-Nüzûl*
4. M. Zeki Duman: *Beyânü'l-Hak*

Kur'an'ın kronolojik durumunu ele alan, inceleyen üç çalışmadan bahsetmek istiyoruz:

1. Endülüs'ün o zamanki başkenti Gırnata'da 19 Rebiulevvel 693 (17 Şubat 1294) tarihinde dünyaya gelen ve genç yaşta İspanyol ve Portekizlilere karşı Cebel-i Tarık yakınlarındaki Tarif denen yerde yapılan savaşta 7 Cemaziyelevvel 741 (29 Ekim 1340) tarihinde 46 yaşında şehid düşen Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdullah. Yahyâ b. Abdurrahman b. Yûsuf b. Cüzey el-Kelbî el-Gırnâtî'den bahsetmek gerekir. Bu zat yazdığı *et-Teshîl li-Ulûmi't-Tenzîl* isimli eserde sûreleri Mekki ya da Medenî tasnifi göz önüne alarak şöyle bir tasnif yapmaktadır:

1. İttifakla Medenî olan sûreler 22'dir. Bunlar: Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide, Enfâl, Berâe, Nûr, Ahzâb, Kıtâl (Muhammed), Fetih, Hucurât, Hadid, Mücâdele, Haşr, Mümtehine, Saff, Cuma, Münâfikün, Tegâbün, Talâk, Tahrîm ve Nasr.
2. Mekki mi yoksa Medenî mi olduğu konusu tartışmalı olan sûreler ki sayıları 13 adettir. Bunlar: Fâtiha, Ra'd, Nahl, Hac, İnsân, Muttaffifîn, Kadr, Beyyine, Zilzâl, Mâûn, İhlâs ve Muavvizeteyn sûreleridir.
3. İttifakla Mekki olan sûreler ki bunların sayısı da 79 adet olup yukarıdakilerin dışında kalan sûrelerdir.

2. Bunun yanında çağdaş müelliflerden Abdülmüteâl es-Saidî: Abdülmüteâl es-Saidî çok farklı bir ayırımla, Mekki dönemi üç, Medenî dönemi de dört safhaya ayırarak sûreleri vermeye çalışır. Şöyle bir tasnif yapar ve Mekki dönemi şu başlıklar altında ele alır:

1. Vahyin başlangıcından Habeşistan'a hicrete kadar,
2. Habeşistan'a hicretten İsrâ (Miraç) olayına kadar,
3. İsrâ olayından Medîne'ye hicrete kadar.

Bu dönemlerde nâzil olan sûrelerin adlarını da kaydeden müellif, ilk safhada 22, ikincide 27 ve üçüncüsünde de 37 sûrenin indiğini belirtir.

Saidî, Medîne dönemini ise şu şekilde bölümlere ayırır:

1. Medîne'ye hicretten Bedir savaşına kadar geçen aşama,
2. Bedir savaşından Hudeybiye Barışı'na kadar geçen aşama,
3. Hudeybiye Barışı'ndan Tebük savaşına kadar geçen aşama,
4. Tebük savaşından Peygamberimizin vefatına kadar geçen aşama.

Ona göre; Medîne döneminin ilk safhasında sadece Bakara sûresi inmiştir. İkinci safhasında Enfâl, Âl-i İmrân ve Ahzâb; üçüncü safhada Mümtehine, Nisâ, Zelzele, Hadid, Muhammed, Ra'd, Rahmân, İnsan, Talak, Beyyine, Haşr, Nûr, Hac, Münâfikûn, Mucâdele, Hucurât, Tahrîm, Teğabün, Saff, Cuma, Fetih ve Mâide; dördüncü ve son safhada da Tevbe ve Nasr sûreleri nâzil olmuştur.

Sonuç olarak Saidî, eserinde Mekki sûrelerin sayısının 86 ve Medîne döneminde inen sûrelerin sayısının ise 28 olduğunu belirtmektedir. Ancak şunu söyleyelim ki Saidî, görüldüğü gibi Bakara sûresinin Medeni dönemin ilk safhasında indiğini ifade etmektedir. Hâlbuki Bakara sûresi bütün bir Medîne dönemi boyunca inmiştir. Ama Medîne'de ilk inen âyet Bakara sûresinden olduğunu kabul ederek bu sûreyi Medîne döneminin ilk inen sûresi olarak kabul etmektedir. Bu da bize yapılan bu tasniflerin zorluğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

3. Yine çağdaş âlimlerden Mevdûdî de konuyu ele alan müelliflerden birisidir. O da tefsir usulünü ilgilendiren *el-Mebâdiu'l-Esâsiyye li-Fehmi'l-Kur'an*'ında konuyu ele alıp inceler ama tefsirinde bunu uygulamaz. O, Mekte dönemini iki merhalede ele aldığını ve birincisini dört veya beş yıl; ikincisini de sekiz veya dokuz yıl olarak belirlediğini zikreder. Birinci merhale davetin ilk merhalesidir ve başlangıç öğretilerinden oluşan bu merhale genellikle üç noktayı içerir:

1. Elçi'ye, bu yüce görevi gerçekleştirmesi için kendini nasıl hazırlayacağını ve hangi tarzda çalışması gerektiğini öğretmek.
2. Gerçekle ilgili temel bilgileri sunmak ve bu konuda hayat sistemlerini körü körüne, karanlıklar içerisinde yürütmeye çalışan insanların zihinlerinde yer eden şaşkınlıkları, yanlışları ve mugalâtalari bütünüyle ortadan kaldırmak.
3. İnsanları doğru yola davet etmek. İlahî hidâyetin içinde yer alan ve insanların ona bağlanmakla başarı ve mutluluğa erişecekleri başlıca ah-

lâk ilkelerini hatırlatmak.

Bu başlangıç merhaleleri dört veya beş yılı kapsar. Peygamber'in bu dönemdeki çağrısına üç şekilde karşılık verilir:

1. İnsanların seçkinlerinden bir topluluk, bu yüce davete inanmış ve müslüman bir ümmet olabilmek için hazırlanmışlardır.
2. İnsanlardan büyük bir topluluk, ya bilgisizlikten ya da arzu ve hevesleri peşinde sürüklendiklerinden veyahut babalarından gördükleri geleneksel modele fazlaca bağlandıklarından dolayı bu davaya karşı direnmişlerdir.
3. Bu yeni davet, Mekke ve ahâlisinin sınırlarını aşarak daha geniş alanlarda ve bölgelerde yayılmaya başlamıştır.

Davetin ikinci merhalesinde, Câhiliye ile İslâmî hareket arasında şiddetli bir mücadele ortaya çıkmıştır. Bu mücadele sekiz-dokuz yıl boyunca yalnız Mekke'de veya sadece Kureyşliler arasında değil, Câhiliyenin Arap yarımadasının büyük bir kısmında devam etmesini isteyen gruplar arasında cereyan etti. İtiraz, şüphe ve itham furyaları başlatıldı. Halkın kafasını bulandırıcı çeşitli dedikodular yayıldı. Peygamberin söylediklerini duymadıkları için onun hakkında bilgi sahibi olmayanları Peygamber'den uzaklaştırmaya çalıştılar. Allah'a ve Peygamber'ine iman edenlere çeşitli zulüm ve işkence uyguladılar, baskı ve sindirme yollarına başvurdular. Ekonomik ambargo uygulayarak boykot ilan ettiler. Hayat şartlarını öylesine zorlaştırdılar ki içlerinden pek çoğu kendi yurtlarını terk ederek Habeşistan'a hicret etmek zorunda kaldılar. Bu şiddetli muhalefete ve gittikçe artan engellemelere rağmen İslâm hareketi yayılıp gelişmeye ve parlamaya devam etti. En sonunda müslümanlar, Medîne'ye göç etme gereğini duydular.

Kur'an'ın Medenî sûrelerini oluşturan üçüncü aşamayı Mevdûdî şöyle açıklar: *"İslâm ümmeti bağımsız bir devlet kurma imkânı kazandı... İslâm devleti geçmiş peygamberlerin ümmetleriyle, yahudi ve huristiyanlarla yüz yüze gelmeye başladı. Ayrıca İslâm ümmetinin iç bünyesine sızan münafıklık hareketinden de kendini arındırmaya başladı..."*

Bu âyetler, müslümanları istenen şekilde yönlendirme ve amaca uygun terbiye etme esasına dayanıyordu. Zaaflarına karşı onları uyarıyordu. Malları ve canları ile Allah yolunda savaşmaya teşvik ediyordu. Onlara ahlâk ve izleyecekleri yollar hakkında olaylara uygun biçimde dersler veriyordu. Tam mânasıyla Peygamber'e halife olacak, davet ve ıslah konusunda onun görevine tabi olup yerine getirecek bir toplum oluşturmak istiyordu. Bu bir yönüyle böyledir. Diğer yönden bu âyetler, gerçek imandan mahrum olan

ehli kitap, müşrik, kâfir ve münafıklara hitap ediyor ve onları davette her birinin yerine göre hayra çağırıyordu. Bunu da ikna vasıtaları, yumuşak söz, Allah'ın azabı ile korkutma, olay ve hadiselerden samimi bir şekilde ibret almalarını sağlama ve nasihat etme yoluyla yapıyordu...”

Çağdaş Batıda ise İslâm dünyasından çok önce bu konu sürekli gündemde tutulmuştur. Zira Batılılar'ın Kur'an'la ilgili bu tür çalışmaları özellikle XVII. yüzyılın sonlarından başlatmak üzere bu konuya eğildiklerini söylemek mümkündür. Bunun birçok sebebi vardır. Ama bizce en önemli sebeplerden birisi, “acaba Hz. Muhammed bu kısa süre içerisinde bu insanları bedevilikten çıkartıp dünyanın her yönüne yayılan ve ışık saçan bir medenileştirmeyi nasıl becerdi” diye formüle edeceğimiz düşüncesinin temellendirilmesi ve bunun arka planını bulma çabalarıdır. Batılılar Kur'an'la ilgili olarak:

1. Kur'an'ın kaynağını araştırmaya yönelik çalışmalar,
2. Kur'an'ın kronolojik yapısını bulmaya yönelik çalışmalar ve
3. Kur'an'ın bir bütün veya parça parça konularına göre yapılması gereken çalışmalar olarak araştırmalarını yoğunlaştırmışlar ama bunlardan sadece ikisi üzerinde derinlemesine durmuşlardır. Merhum Fazlurrahman'ın ifadesiyle üçüncüyü müslümanlara bırakmışlardır.

Şimdi de Batılıların başka bir ifadeyle oryantalistlerin konuyla ilgili çalışmalarına bir göz atmak istiyoruz. Bunlar sırasıyla:

1. Sir William Muir: İskoç asıllıdır. 1905 yılında ölmüştür. Aslında Muir Hz. Peygamber'in hayatına dair yazdığı *The Life of Mahomet* isimli eserinin sonunda sürelerin nüzul tertibini gösteren bir liste hazırlamıştır. Onun *The Coran its Composition and Teachings* adlı çalışması da bu konuya aittir.
2. Gustav Weil: Alman asıllıdır ve 1889 yılında ölmüştür. Kur'an'ın nüzul sırasını dörde ayıran Weil'a göre bunların da üçü Mekkî biri de Medenî'dir.
3. Theodor Nöldeke: Alman asıllı olup 1930 yılında ölmüştür. *Geschichte des Qorans* adlı çalışması meşhurdur. Nöldeke, Mekkî sürelerin sayısını 90, Medenileri de 24 olarak belirlemiştir.
4. Hartwig Hirschfeld: 1934 yılına ölmüştür. Eserinin uzunca bir adı var: *New Researches into the Composition and Exfgesis of the Quran*. Bu eser 1902 yılında neşredilmiştir. Bu müellif daha öncekilerin aksine özellikle Nöldeke'nin yaptığı işe muhalif olarak bizim de bugün yapmaya çalıştığımız gibi sürelerden ziyade âyetlerin kronolojisinin yapılması gerektiğini savunmuş ve bu tertibe göre bir çalışma yapmıştır.

5. Richard Bell: İskoçya asıllıdır. 1952 yılında ölmüştür. *Introduction to the Qur'an, The Qur'an: Translated with a Critical Rearrangement of the Surahs* adlı eserlerinde hem Kur'an'ın kaynağı hem tertibiyle ilgili aşırı görüşler ortaya koymuştur.
6. Gustav Weil: 1890 yılında ölmüştür. Alman müsteşriklerdendir. Eseri, *Historisch Kritische Einleitung in den Koran*'dır. Kur'an'ın iniş sürelerini Mekkî ve Medenî olarak belirler ve Mekkî süreleri üç; medenileri ise tek dönem olarak belirler. Bundan etkilenenlerin başında da Régis Blachère gelmektedir. Nitekim size sunulan metinde de onun tasnifi detaylı olarak anlatılmıştır.
7. Hubert Grime: 1942 yılında ölmüştür. Alman müsteşriklerindendir. *Mohammad* isimli esri önemlidir.
8. Bu bağlamda mesela Régis Blachère, *Le Coran* isimli eserinin girişinde Kur'an sûrelerinin üçü Mekkî, biri de Medenî olmak üzere dört dönemde indiğini kaydeder ve Mekkî dönemi de kendi arasında üç grupta tasnif eder. Birinci grupta Alak ve Müddessir sûrelerinin iki merhalede indiğini yaptığı tasniften öğreniyoruz. Önce Alak sûresinin 1-5. âyetlerinin bu dönemin ilk âyetlerini teşkil ettiğini, 6-19. âyetlerinin ise aynı dönemin ortalarına doğru; Müddessir sûresinin 1-7 âyetlerinin ikinci sûre olarak, geriye kalan 8-55. âyetlerinin ise yine Mekkî dönemin ilk grubunun sonlarına doğru indiğini belirtir. Mekkî dönemin ikinci grubunda 21, üçüncüsünde 22 sürenin indiğini ve böylece Mekkî sûrelerin sayısının 90, Medenî sûrelerin ise 24 olduğunu sûrelerin isimlerini de kaydederek belirtmeye çalışır. Mekkî ve Medenî sûrelerin sayısını 114 olarak kaydeder ve eserinde Fâtiha'dan başlayarak Nas sûresine kadar Kur'an'da yer alan sıraya göre âyetlerin Fransızca tercümesini verir.

Bu bilgilerden sonra şunları dile getirmek istiyoruz: Bir metnin doğru anlaşılmasında tarihin o kesitinin çok iyi bilinmesi gerektiği açıktır. Müslümanlar da bunun kısmen farkında olarak Hz. Peygamber'in Sîresi ile çok erken bir dönemde ilgilenmişlerdir. Dönemin tarihi sadece sûre ile sınırlı da değildir ve böyle de tutulamaz. Ama başlangıç olarak bu iyi bir yaklaşımdır. İlk sûre yazarları arasında sahabî olan kimselerden de bahsedilmesi, müslümanların konuya yaklaşımını göstermektedir. Kısa sürede Hz. Peygamber'in sîresiyle ilgili çok önemli eserler de yazıldı. Bu eserlerde verilen bilgiler ile Kur'an âyetleri açıklanmaya çalışıldı.

Günümüzde Kur'an'ı anlama ve yorumlamada dönemin tarihinin çok önemli olduğunu söylemek yorum bilimin gereğidir. Ama özellikle Kur'an'ı sağlıklı bir zeminde yorumlamanın en temel ve önemli şartlarından birisi,

kuşkusuz onu indiği zemin ve tarihin akışı üzerinden yorumlamaktır. Üzülerek ifade etmeliyiz ki sîre çalışmalarında kronolojiyi esas alan müslümanlar, ne yazık ki Kur'an'ı yorumlamada genelde buna dikkat etmemişlerdir. Bize göre kronolojiyi doğru tespit de, Kur'an'ın daha doğru anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu çalışmamızın amacı bu kronolojiyi tespit etme yolunda önemli bir adım atmaktır. Bunun zorluğunu biliyoruz. Ancak gerek tarih ve gerekse tefsir metodolojilerini âdetâ birleştirerek bu yola girdik.

Bilindiği gibi Kur'an âyetleri parça parça indirilmiştir. Biz bu çalışmamızda mümkün mertebe hangi âyetin vahyin hangi döneminde indiğini tespit ederek, toplumun oluşmasında vahyin rolünü görmeyi ve göstermeyi amaçlıyoruz. Çünkü biz, Kur'an metnini, 23 yıllık tarihi akışını ve sîreyi esas alarak âyet âyet yorumlama düşüncesindeyiz. Âyetlerin, indiği sırada cereyan eden olaylarla ve yaşanan süreçle ilişkisini tespitte çalışırken toplumda meydana gelen değişiklikleri de adım adım izlemek istiyoruz. Bunu kavrayabilmek için Kur'an'ın ilk muhataplarının durumu her yönüyle göz önünde bulundurulacak ve Câhiliye dönemi muhakkak dikkate alınacaktır. Kur'an âyetlerinin, bu durumu dikkate alarak indiği muhakkaktır. O halde âyetleri anlamın yollarından biri de Hz. Peygamber'i ve o toplumu iyi tanımaktan geçer. Bunu sağlayabilmek için 13 yıllık Mekke dönemi ile 10 yıllık Medîne dönemi anlamlı devrelere ayrılarak, bu dönemlerde hangi âyet ve sûreler indi ise o metinler, o dilimde yorumlanacaktır. Biz de yapmakta olduğumuz bu çalışmada Mekki dönemi dört aşamada ele almaya çalıştık. Medenî dönemle ilgili olarak da şu anda söyleyeceklerimiz sınırlıdır. Ama şunu belirtmek isteriz: Medenî dönem, ilk yıllar, savaş yılları, yahudilerle olan ilişkiler, hıristiyanlarla olan ilişkiler bağlamında ele alınabilir.

Burada önemli gördüğümüz şu noktaya da işaret etmek istiyoruz. Kur'an, indiği coğrafyanın ve komşularının tarihinden, kültüründen ve dinlerinden de bahsetmektedir. Bu noktaya da eğilmek ve böylece bugün dünyanın gündeminde olan dinler arası diyalogun başlangıcında neler yaşanmış ve nasıl bir sonuca ulaşılmış olduğu konusuna da ışık tutacak bir yaklaşımı da ortaya koymayı düşünüyoruz. Bilindiği gibi Hz. Peygamber'in gerek yahudi ve gerekse hıristiyanlarla olan ilişkilerinde Kur'an'da bir hayli âyet vardır.

Son olarak da şunu belirtmek isteriz: Bu çalışmamızda bir taraftan tarihi kaynaklara ağırlıklı olarak bakarken diğer taraftan da görsel malzemeye de yer vereceğiz. Bu cümleden olarak çeşitli haritaların yanında okumayı kolaylaştıracak pek çok indeks de konulacaktır. Ayrıca Kur'an'daki yerler ve

isimlerle ilgili tarihi bilgilerin yanında bugünkü durumlarını gösteren çeşitli görsel malzemeye yer vermek temel hedeflerimiz arasındadır. Bu konularla ilgili olarak hem Tarih kaynakları içinde hem de çağdaş tarih araştırmalarında âyetleri daha iyi anlamamıza yardımcı olacak epeyce malzeme bulunmaktadır. Bunların da devreye sokulması gerekir. Bu çalışmanın, o dönemde gerek sosyoloji, psikoloji ve gerekse ahlâkî, hukûkî ve itikâdî açıdan nasıl bir yöntemin takip edildiğini de mümkün merteye ortaya koyacağına inanıyoruz.

Çalışmamızda örnek olması bakımından risâletin ilk yılında inen sûre ve âyetlerle ilgili olarak sadece bir bölümü burada zikretmek istiyoruz:

Fâtiha Sûresi⁴

Fâtiha sûresi Mekke döneminin ilk yılında tamamı bir defada inen sûrelerdendir. Genel olarak dördüncü ve beşinci sırada indiği ifade edilmektedir. Yedi âyettir. Sûrenin Medîne döneminde indiğine dair Mücâhid'den bir rivâyet yer almaktadır. Ancak bu rivâyetle ilgili olarak Vâhidî Hüseyin b. Fazl'ın şu sözünü kaydetmektedir: “Her âlimin bir kusuru, bir hatası vardır. İşte bu da Mücâhid'in yaptığı bir yanlışlıktır. Çünkü o bu sözünde tek kalmıştır ve âlimler ondan (bu konuda) ayrılmışlardır”⁵. Fâtiha ile ilgili olarak bir defa Mekke ve bir defa da Medîne'de indiğine dair rivâyetler⁶ ise tutarlı değildir. Zira her iki dönemde indirilmesinin bir anlamı olması gerekir. Hâlbuki bu sûre ile ilgili olarak iki defa indirilmesinin herhangi bir nedeni bulunmamakta veya bu konuda herhangi bir rivâyet yer almamaktadır. Kur'an'dan ilk inen âyetler Fâtiha'nın âyetleri olmayıp Alak sûresinin ilk beş âyetidir.

Fâtiha kelimesinin anlamı bir şeyi açan demektir. Aslında Kur'an-ı Kerim'e bir giriş ve hatta Kur'an'ın özeti mahiyetinde olduğunu kabul edenler bulunmaktadır. Bilindiği gibi Kur'an'ın birçok sûresi bir defada inmemiş, parça parça (müneccemen) inmiştir.

Bu sûrenin değişik on iki ismi olduğu kaydedilmektedir⁷. Onlardan dik-

⁴ Sunduğumuz bu örnekler son halini almış değildir. Çalışmalarımız sonunda yorum ve sıralamada değişiklik olabilir.

⁵ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 22-23.

⁶ bk. Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 23.

⁷ bk. Kurtubî, *Tefsîr*, 1/III.

kat çekenler şunlardır: Ümmü'l-Kitâb, Kitabın esası, anası, temeli demektir. Ümmü'l-Kur'an, Kur'an'ın esası, anası, temeli demektir. Salât ismi de verilmektedir. Bunun iki anlamı vardır. Birincisi salat duadır ve zaten Fâtiha'da içerik açısından düşünüldüğünde bir duadır. İkincisi ise salât özel anlamda namaz kılmak demektir. Bilindiği gibi namazın her rekâtında Fâtiha okunmaktadır. Namazla ilişkisinden dolayı salât ismi verilmektedir.

Sûre ilgili olarak şu hususun da bilinmesi gerekir: Bu sûrenin ve Tevbe sûresi hariç diğer bütün sûrelerin başında besmele vardır. Besmelelerin tamamının âyet olup olmadığı konusunda farkı görüşler olmasına rağmen Fâtiha'nın başında bulunan sûre hariç diğer sûrelerin başında bulunan besmelelerin birer âyet olmadığı fikri daha yaygındır. Fâtiha'nın başındaki besmelenin de âyet olduğu görüşü yaygındır. Ancak buradaki besmelenin de Fâtiha'dan bir âyet mi yoksa başlı başına bir âyet mi olduğu konusunda da değişik anlayışlar vardır. Besmele Fâtiha'dan ayrı düşünülürse sûre yine yedi âyettir. Zira bu durumda son âyet ikiye bölünmektedir. Besmele Fâtiha'dan bir âyet kabul edilirse son âyet ikiye bölünmemektedir.

Bu sûrede üç temel nokta üzerinde durulmaktadır.

1. Birincisi, Allah isminin ilk defa bu sûrede iniş sırasına göre yer almasıdır. Zira bu ana kadar inen âyetlerde devamlı olarak "rabb" kelimesi geçmektedir. Bu sûre Allah'ın nasıl bir varlık olduğunu daha başlangıçta ortaya koymaya başlamıştır. Zira bu varlığın bazı özellikleri sûrede belirtilmiştir. Bunlardan birisi "sadece senin birliğin kabul eder ve sadece senden yardım isteriz" ifadesidir. Zira bu ifade o toplumda Allah'ın nasıl bir varlık olduğu konusundaki düşüncelerini sorgulamaya yöneltmiş olmalıdır.
2. İkinci nokta ise âhiret düşüncesine yer verilmesi ve o günde hükmün sadece Allah'a ait olup ölümden sonra hayatın da var olduğunun vurgulanmasıdır. Orada elbette insanların bu dünyadaki yapıp ettikleri sorulacaktır. Araplar arasında âhiretin varlığını kabul etmeyenler de bulunduğundan bu sûrede ilk defa bunların da dikkatleri çekilmektedir.
3. Üçüncüsü ise insanın Allah'la olan bağlantısı en üst düzeyde anlatılmaktadır. İnsanın yaratıcısına karşı nasıl bir tutum ve davranış içerisinde olması gerektiği hususu dile getirilmektedir. Burada da dikkati çeken husus insanların ya dosdoğru yola yani Allah'ın çizdiği yola ya da sapıkların ve kötülerin yoluna gideceği noktasının vurgulanması-

dır. Hz. Peygamber'in "Fâtihasız namaz olmaz"⁸ sözünü burada hatırlatmak gerekir. Bu aslında bu sûrenin içeriğinin insanlar tarafından daima hatırda tutmaları gerektiğini ve bu sûrenin insan için çok önemli mesajlar sunduğunu hatırlatmaktadır.

Fâtiha'yı her okuyuştan sonra da "âmin" demektediriz. Bunun değişik anlamları vardır. Ama bunlar içerisinde "Ya Rabbi benim duamı boş çevirme, duamı kabul eyle ve beni bu duanın içeriğini yerine getirenlerden kıl" anlamı daha uygundur. Zira aslına bakılırsa Fâtihanın içeriğini bir müminin ciddi bir şekilde düşünmesi ve yerine getirmesi gerekmektedir. Âmin kelimesini ister namazda olalım ister olmayalım Fâtihayı her okuyuştan sonra söylemeliyiz.

Buraya kadar anlattıklarımızdan şu sonuca varabiliriz: Fâtiha insanlara Kur'an'ın pek çok âyet ve sûrelerinde ifade edildiği gibi üç temel şeyi vurgulamaktadır: Allah'a inanmak, âhirete inanmak ve dosdoğru olup bunun gereğini yerine getirmek üzere gayret göstermektir.

Fâtiha sûresinin anlamı ise şöyledir.

﴿١﴾ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ	Rahmeti her şeyi kuşatan ve çok bağışlayan Allah'ın adıyla. (Fâtiha 1/1)
﴿٢﴾ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ	Bütün övgüler, âlemlerin Rabbi olan Allah'adır. (Fâtiha 1/2)
﴿٣﴾ اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ	O, rahmeti her şeyi kuşatan ve çok bağışlayandır. (Fâtiha 1/3)
﴿٤﴾ مٰلِكِ یَوْمِ الدِّیْنِ	Yargı gününün tek hâkimidir. (Fâtiha 1/4)
﴿٥﴾ اِیَّاكَ نَعْبُدُ وَاِیَّاكَ نَسْتَعِیْنُ	Yalnız Senin birliğini kabul eder ve sadece Sen'den yardım isteriz. (Fâtiha 1/5)
﴿٦﴾ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِیْمَ	Bizi dosdoğru yola ilet. (Fâtiha 1/6)
﴿٧﴾ صِرَاطَ الَّذِیْنَ اَنْعَمْتَ عَلَیْهِمْ غَیْرِ الْمَغْضُوْبِ عَلَیْهِمْ وَلَا الضَّالِّیْنَ	Nimet verdiklerinin yoluna. Gazabına uğrayan ve sapıtanlarınkine değil. (Fâtiha 1/7)

Bu sûrede bazı kelimeler dikkat çekmektedir:

1. Besmele: Bir işe başlarken Allah'ın adıyla başlanması elbette önemlidir. Bundan dolayı biz müslümanlar hemen her işe başlarken besmele ile başlamalı ve gereğini de yapmalıyız. Zaten Hz. Peygamber de "Her akıllı kişi besmelesiz işe başlarsa onun işi eksiktir."⁹ demektedir. Besmeleye değişik

⁸ Müslim, Salat II.

⁹ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 1/26.

anlamlar verilmektedir. Ama besmeleye “rahmeti her şeyi kuşatan ve çok bağışlayan Allah’ın adıyla (başlıyorum)” şeklinde bir mâna vermenin daha uygun olacağını düşünmekteyiz. Besmelede yer alan “**rahmân ve rahîm**” isimleri ile ilgili olarak şunları söyleyebiliriz: Rahmân Allah’ın zatında bulunan bir özelliktir. Bu özelliğin mahlûkâta yansması ise rahîm demektir¹⁰. Rahmân, çok merhametli olan, rahîm ise mahlûkatı bağışlayan, onlara acıyan demektir. Bundan dolayı Rahmân isminin insanlara isim olarak verilmesi doğru değildir. Ama Rahîm ismini kullanmada herhangi bir sakınca yoktur. Rahmân dünyada inansın inanmasın herkese rızkını bir şekilde veren ama çalışanlara daha çok veren demektir. Rahîm ise âhirette (öldükten sonra varılacak yer olan öteki dünyada) adaletiyle herkese hak ettiklerinin karşılığını veren anlamına da gelir.

2. Hamd: Arapçada hamdın anlamları arasında en dikkati çeken husus her türlü övgü demektir. Öyle ya bütün kâinatı yoktan var eden Allah’ı elbette her türlü övgü ile anmak gerekir. Zaten Allah da kendisini böyle övmemizi bu sûrenin ilk âyetinde hem ilke olarak hem de O’nu O’na yakışır bir biçimde övmemiz gerektiğini âdetâ bize öğretiyor. Zaten Allah’ı övme işi aslında tam anlamıyla kavranılacak olsa müslümanların her işlerinde ilk dönemlerde ve daha sonra da zaman zaman elde ettikleri başarıları daima elde etme imkânları olacaktır. Burada şunu da ifade etmek isteriz: Hamd ve şükür çoğu zaman birlikte akla gelebilir. Ama aralarında şu farkın olduğunu bilmek gerekir: Şükür nimet verenin büyüklüğünü, verdiği nimetten dolayı itiraf etmektir. Hamd ise her durumda Allah’ın büyüklüğünü ve yüceliğini dile getirmek ve kabul etmek demektir. Buna göre şükür sadece nimetten dolayı yapılmaktadır. Hamd ise böyle değildir¹¹.

3. Âlem: Kur’ân-ı Kerîm’de ilk defa bu sûrede yer alan âlem kelimesi, Allah’ın dışındaki tüm varlıkları kapsar. Bazen aynı çağda yaşayan insanlara da âlem denmektedir. Nitekim İsrail oğullarından bahseden ve aynı anlamı içeren iki âyette şöyle denmektedir: “**Ey İsrail oğulları, size verdiğim nimetimi ve sizi yaşadığınız çağdaki (âlemin) toplumlardan üstün tuttuğumu hatırlayınız**”¹². Kur’an’da Âlem kelimesi kâinat anlamına da gelmektedir. Âlem kelimesi için iki kök anlam vardır. Bunlardan birinde âlem kelimesi

¹⁰ bk. Abduh-Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, 1/40.

¹¹ Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Kurtubî, *Tefsîr*, 1/133-134; Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Furûku'l-Lügaviyye*, s. 35.

¹² Bakara 2/47, 122.

ilim kökünden türetilmiş bir isim olup anlamı bilmek demektir. Buna göre Kur'an'da zikredilen âlemin bilineceği ve bilgi ile âlemdeki bütün varlıkların zamanla bilineceği anlamını verebiliriz. Nitekim yaşadığımız dünya gezegeni bile yeni yeni bilinmeye başlanmaktadır. Hatta tüm kâinatla ilgili bilgilerimiz yapılan araştırmalara göre her gün değişmektedir. İkinci anlamı ise işaret, alamet ve nişan anlamındaki a-l-m kökünden gelmektedir. Buna göre de kâinattaki her varlık Allah'ın varlığına bir işarettir, bir alamettir. Bilinenlerden, işaret edilenlerden yola çıkarak bu kâinatın bir yaratıcısının varlığını bilmeye götüren bir âlemde yaşadığımızı söyleyebiliriz. Kur'an'da âlem kelimesi hep çoğul olarak yetmiş üç defa geçmektedir.

4. Din günü: Burada din ve gün kelimelerini ayrı ayrı ele almak gerekir. Aslında Allah katında zaman kavramı diye bir şey olmaz. Ancak zaman biz insanlar içindir. Kur'an'da gün (يوم) denince gecenin karşılığı olan gün aklımıza gelmelidir. Gece ile beraber bir gün 24 saatlik bir süreyi kapsamaktadır. Kur'an'da gün bu anlamda kullanıldığı gibi daha farklı anlamlarda da kullanılmaktadır. Bunlar içerisinde mutlak zaman, gece ve gündüz, asır ve devir anlamları öne çıkmaktadır. Din kelimesi ise ya itaat etmek, benimsemek ve kabul etmek, hesap ve mükâfat, boyun eğdirmek, karşılık vermek ve siyaset anlamındaki dîn kelimesinden türetilmiştir. Ya da ödünç almak, borçlanmak, borçlu olmak anlamına gelen deyn kelimesinden alınmıştır. Aslında bu her iki anlamlarla günlük yaşantımızda karşılaşmaktayız. Örneğin her gün yaptığımız davranışlarımıza göre bir karşılık almakta ve kazanmaktayız. Şâyet güzel işler yaparsak mükâfatımız ona göredir, kötü davranışlarda bulunürsak karşılığı ona göredir. Bu, fert olarak da böyledir toplum olarak da. Bir devletin tüm fertleri iyi, güzel ve yararlı işler yaparlarsa o toplum dünyada gelişir, kalkınır aksi olursa durumu söylemeye gerek yok. Kur'an'da her iki anlam da vardır. Buna göre “**Yargı gününün tek hâkimidir**”. (Fâtiha 1/4) (مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ) demek, şu anlamlara gelmektedir: Yargı gününde adaletle karar verecek olan tek varlık Allah'tır. O'ndan başka hâkim yoktur. Öyle ise onun vereceği kararlarda hiç yanılma olmaz. Bundan dolayı da yargı gününün tek hâkimi olarak kabul edilmelidir.

5. Abd: Bu sûrede en önemli kelimelerden birisi de “yalnız senin birliğini kabul ederiz” âyetinde geçen abd kelimesidir. Bu kelimenin değişik anlamları vardır. Bunlardan bazıları şöyledir: Hür veya köle olsun insan, boyun eğerek itaat eden, ibadet eden, Allah'ı bilen ve kabul eden, O'na hizmet eden,

Allah'ı birleyen demektir¹³. Bu sûrenin iniş zamanını göz önüne alarak âyette geçen “ıyyake na'budü” (إِيَّاكَ نَعْبُدُ) ifadesine “**Sadece senin birliğini kabul ederiz**” anlamını vermenin daha isabetli olacağını söyleyebiliriz. Zira bu süre indiğinde bildiğimiz anlamda herhangi bir ibadet yoktu ki âyete “sadece sana ibadet ederiz” anlamını verebilelim. Ayrıca bu âyete “sadece **sana kulluk ve ibadet ederiz ve sadece senden yardım isteriz**” anlamı da verilmektedir. Buna göre ibadet esnasında yardım istemek demek, kalbin Allah'a sığınması, yönelmesi olup nefsin de O'na bağlanmasıdır ki bu da ibadetin özünü ve ruhunu oluşturur¹⁴.

Râgıb el-İsfahânî Kur'an'da a-b-d kelimesinin dört anlamda kullanıldığını belirtir:

- Hukuk açısından abd (köle).
- Yaratılması bakımından abd: Yaratma sadece Allah'a nispet edilir.
- Allah'a kulluk yapması açısından abd: Hür olsun köle olsun en şerefli insan.
- Dünyaya ve dünya servetine kul olan abd: Hür de olsa köle de olsa en kötü insan¹⁵.

6. Dosdoğru yol (الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ): Bu sûrede en önemli ifadelerden birisi de, “**dosdoğru yol**”dur ve bu ifade iki kelimedenden oluşmaktadır. Birisi cadde, yol, özel olarak cennete giden yol, işlek yol anlamlarına gelen sırat; diğeri de bizim dosdoğru diye tercüme ettiğimiz istikamet kelimesinin edilgen isim şekli olan “müstakim”dir. İstikametın ayakta durmak, dosdoğru olmak, devam etmek, mutedil olmak ve yerinde sabit kalmak gibi anlamları vardır. Bu anlamların her birisini sırat kelimesi ile birlikte düşündüğümüzde dosdoğru olmak anlamı daha uygun gibi gözükmektedir. Sırat yol anlamına geldiğine göre şöyle demek mümkündür: Dosdoğru yol, mutedil yol, işlek yol, devam eden yol sabit ve değişmeyen yol. Şimdi burada şunu hatırlatmak istiyoruz. Kur'an indiği dönemde o günün toplumunun da tuttuğu bir yol vardı. Bu yol o kadar karmaşıktı ki insanlar âdetâ hangi yola gidelim demek durumundaydılar. Lat'ın yoluna mı, yoksa Menat'ın yoluna mı? Yoksa yoksa... Hâlbuki Allah bu sûrede daha vahyin başlangıcı olan bir zamanda insanları bu kargaşadan kurtarmayı hedeflemektedir: Allah'ın yoluna. Böylece bu yola aslında kendi istekleri ile girmeleri gerektiğini de Allah onlara

¹³ Geniş bilgi için bk. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, a-b-d mad.

¹⁴ bk. *Tefsîru'l-Menâr*, 1/49.

¹⁵ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât*, d-b-d maddesi.

vahiy yolu ile öğretmektedir: Bizi dosdoğru, değişmeyen yola ilet.

Fâtiha'nın vermek istediği dersler:

1. Her şeyden önce Fâtiha'da yaratan ile yaratılan açısından ciddi bir iletişim kurulmaktadır. Adeta insanın yaratana ile konuşması hem de eğitici ve öğretici bir dille irtibat kurulması söz konusudur.

2. Vahyin ilk yıllarında Allah ile insanlar arasında özellikle de bu yeni dine inanan insanların dillerinden düşürmeyecekleri ve bütün aktivitelerinde hatırlamaları gereken temel unsurlar birer formül olarak insanın önüne konulmaktadır.

3. Başta Allah'ın birliği ve merhameti öğretiliyor. Demek ki bu dinin temel esprisi Allah'ın merhametli oluşunun ta baştan insana öğretilmesidir. Öyle bir merhamet ki hem bu dünyayı ilgilendiren (rahmân) hem de öteki dünyayı ilgilendiren (rahîm) sıfatlarla bu rahmet vurgulanmakta ve insanın asla Allah'tan ümit kesmemesi gerektiği fikri böylece aşılacak istenmektedir. Adeta daha sonra yine Mekke döneminde incek olan şu âyetin mânasını önceden öğretmek istemektedir: *“Ey kendi nefisleri üzerinde aşırılığa kaçan kullarım, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz, Kuşkusuz Allah, bütün günahları bağışlar. Çünkü O, bağışlayan ve merhamet edendir.”*¹⁶

4. İnsana benimsetmek istenen ve özellikle de müslümanlara verilmiş istenen bir başka önemli nokta da, onun doğru olması ve bu yoldan asla şaşmamasıdır. Zaten dikkat edilirse doğruluk başta adalet olmak üzere toplumun her alanını kuşatan çok önemli bir kavramdır. Kur'an bunu ilk başta yerleştirmek istemektedir. Zaten insan doğru dürüst olduğunda üstesinden gelemeyeceği hiçbir şey yoktur. Hatırlamak gerekirse Hz. Peygamber: *“Emrolunduğun gibi dosdoğru ol; sen de sana tabi olanlar da. Sakın aşırı gitmeyin. Kuşkusuz O, yaptıklarınızı görmektedir.”*¹⁷ âyeti inince beni bu âyet yaşlandırdı, demiştir.” Kur'an'ı ciddi olarak okuyan insanlar göreceklerdir ki bu ve benzeri âyetler sadece Hz. Peygamber'i değil mutlaka müminleri de uyarmakta ve onlardan da aynı şeyleri istemektedir. O halde mümin olmanın temel ahlâkî özelliklerinden birisi, hal ve hareketlerinde, işinde, yönetiminde ve her türlü alış verişinde doğruluktur. Allah bu sûrede hem de okuyanın ağızından bu sözü almaktadır: “Bizi doğru yola ilet”. Fâtiha sûresinin son âyetinde Allah

¹⁶ Zümer 39/53.

¹⁷ Hüd 11/112.

bir de tarihten haber vermektedir. Bu da “kendilerine gazap ettiklerinin yoluna değil” ifadesi ile sunulmaktadır. Dikkat edilirse Allah tarihte kendisine ve gönderdiği talimatlara kulak vermeyip, inanmayıp yalanlayanlara belli ki son derece kızmaktadır. Onların akıbetleri ile ilgili ipuçları da vermektedir. Nitekim daha sonra gelen âyetlerde bunları okumaktayız. Aslında Allah işi baştan hatırlatarak bu tür davranışlara kapılmaması noktasında gerek o günün gerekse bu günün insanlarını uyarmaktadır.

5. Kur'an'ın ilk sûrelerinden biri olan bu sûrenin bir anlamı daha vardır. O da bu sûrede genel kuralların esaslarını bulmak mümkündür. Bu temel kurallar daha sonraları diğer sûrelerde oldukça detaylı bir biçimde sunulmaktadır. Aslında bu sûreden önce indiği ifade edilen Alak, Müddessir ve Müzzemmil sûrelerinin bazı âyetlerinin bu sûreden önce inmesi bir bakıma Hz. Peygamber'i hazırlamaktır. Adeta Hz. Peygamber'e bundan sonra indirilecek vahiylerin bir özeti olan Fâtiha ile şunlar vurgulanmaktadır: Sadece Allah'a teslim ol, ona yalvar, putlardan uzak dur ve insanların da uzak durmalarını sağlamaya çalış, doğru olmayı şiar edin, insanlara da doğru olmalarını söyle, onların hem kendileri ile hem de çevreleri ile barışık olmaları gerektiğini söyle, daima çalış ve yararlı işler yap.

Burada bir de bu yıllarda inen Müzzemmil sûresinin ilk dokuz âyetini zikretmek istiyoruz:

Müzzemmil Sûresi (1-9. Âyetler)

Müzzemmil sûresi resmi sıralamada 73. sıradadır. İniş sırasına göre ise bu sûrenin üç aşamada inmiş olabileceğini düşünmekteyiz. 1-9. âyetler ilk aşamada inmiştir. Sûre ismini ilk âyetinde geçen “Müzzemmil” kelimesinden almıştır ve tamamı 21 âyettir.

Müzzemmil'in kelime anlamı “dost, arkadaş, yoldaş ve elbisesine bürünen” demektir.

Müzzemmil sûresinin 1-9. âyetlerinin anlamı ise şöyledir.

﴿١﴾ يَا أَيُّهَا الْمَرْمِلُ	Ey Dost! (Müzzemmil 73/1)
﴿٢﴾ فَمِ الْبَيْلِ إِلَّا قَلِيلًا نَضَفَةٌ أَوْ	Az bir kısmı dışında geceleyin; (Müzzemmil 73/2)
﴿٣﴾ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا أَوْ زِدْ عَلَيْهِ	gecenin ortasında ya da yarısına biraz kala, (Müzzemmil 73/3) ya da yarısını biraz geçe kalk.
﴿٤﴾ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا	Kur'an'ı güzel ve düzgün oku. (Müzzemmil 73/4)

- ﴿٥﴾ إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ﴿٥﴾ Kuşkusuz Biz, sana, ağır bir söz iletacağız. (Müzzemmil 73/5)
- ﴿٦﴾ إِنَّا نَأْتِيَنَّكَ اللَّيْلَ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ﴿٦﴾ Kuşkusuz geceleyin kalkmak daha etkileyici ve okumak için daha elverişlidir. (Müzzemmil 73/6)
- ﴿٧﴾ إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ﴿٧﴾ Çünkü gündüz, senin uzun süre meşguliyetin vardır. (Müzzemmil 73/7)
- ﴿٨﴾ وَاذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَتَّبِعَالا ﴿٨﴾ Rabbinin adını an ve bütün gönlünle O'na yönel. (Müzzemmil 73/8)
- ﴿٩﴾ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾ (O), doğunun ve batının Rabbi'dir. O'ndan başka tanrı yoktur. Bu nedenle O'nu vekil edin. (Müzzemmil 73/9)

Bu âyetlerde üzerinde durulması gereken hususlar şunlardır:

Vahyin ilk yıllarında indiğini düşündüğümüz bu âyetler, Hz. Peygamber'i göreve ve gelmekte olan vahyin ağırlığına bir bakıma hazırlama anlamı taşıdığını söylemek gerekir. Çünkü ilk inen vahiylerde Hz. Peygamber'in neler yapması gerektiği ve hangi zorluklarla karşılaşabileceğinin ip uçları verilmektedir.

Müzzemmil kelimesinin değişik anlamları vardır. Meallerde genelde “ey örtüsüne bürünen” anlamı verilmektedir. Ancak sözlüklerde bu kelimeye dost, arkadaş, yoldaş, meslektaş, aynı ortamı paylaşan gibi anlamlar verilmektedir. Bu kelimenin lügat anlamları ve Hz. Peygamber'in üslendiği görev dikkate alındığında şu mânalar da verilmektedir:

- Bir şeyi yüklenmek,
- Bir şeye bürünmek, peygamberliğe, Kur'an'a ya da elbisesine sarılmak demektir.

Hiz. Peygamber'in görevi ile ilgili olarak neler yapması gerektiğini gecenin bir saatinde kalkıp salim kafa ile sessiz ve sakin bir ortamda düşünmesi, değerlendirmesi ve ertesi gün Mekke toplumu için neyi, nerede ve nasıl yapması gerektiğini planlaması âdetâ kendisinden istenmektedir.

“Kur'an'ı güzel ve düzgün oku.” (Müzzemmil 73/4) Tertil kelimesi şu anlamlara gelmektedir: Bir şeyi bir doğrultuda sıralamak ve düzenlemek, kelimelerin ağızdan akıcı ve düzgün bir şekilde çıkması. Bu anlamda Kur'an'ı güzel ve düzgün okumak kastedilir. Ama meallerde genelde “Kur'an'ı ağır ağır oku” anlamı da verilmektedir. Âyetin yorumu ile ilgili olarak da okunan âyetleri açıkla, tebliğ et ve yorumla gibi hususlar kastedilebilir.

“وَأذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَيَّنْ لَهُ تَبَيُّنًا” Rabbinin adını an ve bütün gönlünle O'na yönel. (Müzzemmil 73/8) Bu âyetle ilgili olarak Kuşeyrî, Allah'a tüm benliğine yönel, her şeyle ilişkini kes ve sadece O'na yönel anlamını vermektedir¹⁸. Bu âyete Mâverdî de, yaptığın işte Allah'ın rızasını gözet anlamını vermektedir¹⁹.

“فَاتَّخِذْهُ وَكَيْلًا” Âyette geçen vekil kelimesine yardımcı, kefil ve koruyucu anlamları verilebilir. Bu da aynı zamanda Hz. Peygamber'e görevinde sadece Allah'ı vekil kılması anlamını içermektedir.

¹⁸ Kuşeyrî, *Letâif*, 3/643.

¹⁹ Mâverdî, *Nüket*, 6/128.